

Memo van de Werkgroep cultureel erfgoed van het Cultuurplatform over erfgoedbeleid in Ouder-Amstel

Erfgoedvisie Ouder-Amstel - Werkgroep Cultureel Erfgoed

Vertrekpunt

Erfgoedvereniging Heemschut heeft in 2013 De Grote Monumenten Gemeentetest gedaan, een landelijk onderzoek naar het monumentenbeleid van gemeenten. In veel gemeenten is er een nota erfgoedbeleid, maar laat de uitvoering te wensen over. Uit het onderzoek bleek onder meer dat Ouder-Amstel tot de categorie slechtst presterende behoort. Er is dus werk aan de winkel. Stop het weinige, voor erfgoed beschikbare gemeenschapsgeld niet in nota's maar in behoud en herbestemming van erfgoed. Laten we proberen verdere verrommeling, vermindering of sloop te voorkomen. Tot dusver zien we in het gemeentelijk erfgoedbeleid wel ambities en nota's, maar weinig uitvoering. Maak het beleid daarom niet ingewikkelder dan nodig is. Nodig is dat iedere inwoner kan begrijpen welk erfgoed voor Ouder-Amstel van belang is en waarom. En, zeker niet het minste: laat het ook zien! Laten we dus proberen in Ouder-Amstel een heldere, beknopte visie te formuleren. Maar ook gewoon aan het werk gaan met het opstellen van een monumentenlijst. De werkgroep pleit ervoor dat een krachtig uitvoeringsplan gekoppeld wordt aan de beleidsnota. Ook het uitvoeringsplan moet gedragen worden door college en gemeenteraad, liefst met een tijdspad!

Over visie

Erfgoedbeleid begint met het vaststellen van een visie. Erfgoed staat niet op zichzelf, maar is nauw verbonden met ruimtelijke ordening. Meestal wordt die geïntegreerd in de structuurvisie¹. Hoe zien wij erfgoed in de wereld van morgen? Welke cultuurhistorische waarden zijn er in de gemeenten aanwezig en hoe worden die gewaardeerd, welke prioriteiten of speerpunten stelt de gemeente, wat zijn de ambities? Een erfgoedvisie moet richting geven aan ons handelen, moet inspireren en moet ons onderscheiden van andere gemeenten. We moeten ook rekening houden met actuele ontwikkelingen.

Modernisering en decentralisatie van monumentenzorg leggen een grote verantwoordelijkheid bij gemeenten. De daadwerkelijke bescherming van cultuurhistorisch erfgoed moet op lokaal niveau geëffectueerd worden. (Handreiking cultuurhistorische waarden in bestemmingsplannen, WZNH 2013).

Cultureel erfgoed omvat gebouwen, archeologische vondsten, karakteristieke landschappen en landschapselementen, geschriften en immaterieel erfgoed. (Startnotitie) Cultuurhistorische waarden: de positieve waardering van sporen, objecten, patronen en structuren die zichtbaar of niet zichtbaar onderdeel uitmaken van onze leefomgeving en een beeld geven van een historische situatie of ontwikkeling. In veel gevallen bepalend voor de identiteit van een plek of gebied en aanknopingspunten biedend voor toekomstige ontwikkelingen en onderdeel van de manier waarop we ons land beleven, inrichten en gebruiken. (bron: Rijksdienst Cultureel Erfgoed).

Erfgoed is voor Ouder-Amstel belangrijk

- Erfgoed spreekt aan omdat het onze geschiedenis vertelt. Het verbindt het heden met de toekomst en het verleden. Het geeft ons identiteit.
- Erfgoed heeft een hoge belevingswaarde. Men beseft door de zichtbare aanwezigheid van erfgoed in een bijzondere gemeente te wonen/werken.

¹ De Structuurvisie Ouder-Amstel (2007): 'In de structuurvisie legt de gemeente Ouder-Amstel vast wat er volgens haar in de toekomst met en op haar grondgebied zou moeten gebeuren. In de visie wordt rekening gehouden met de bestaande ruimtelijke waarden en kwaliteiten van de gemeente en de toekomstige wensen en eisen op het terrein van onder andere wonen, werken, recreëren en mobiliteit.'

- Erfgoed kan rendement opleveren. Het maakt een gemeente aantrekkelijk voor toerisme, recreatie en als vestigingsplaats voor bedrijven en particulieren.
- Over het Ouder-Amstel tussen 1000 en 1500 is weinig geschreven. Erfgoed - vooral archeologie - kan ons meer vertellen over onze bakermat en over onze rol in het toenmalige Amstelland.

Visie van de werkgroep

- Erfgoedbeleid is onmisbaar voor het behouden, versterken en herstellen van het woon-, werk- en leefklimaat in de gemeente.
- Permanent werken aan ruimtelijke ordening, die geïnspireerd is op cultuurhistorie, maakt onze dorpen aantrekkelijker. Dat heeft een meer blijvend effect dan het organiseren van incidentele of periodieke evenementen. Simpel gezegd: in het dorp wonen, werken en winkelen moet iedere dag een belevenis zijn!
- Erfgoedbeleid is een zaak van algemeen belang en kent veel raakvlakken met particulier belang. De verantwoordelijkheid voor het lokaal erfgoedbeleid berust bij de gemeente. De gemeente heeft de regie bij de uitvoering van het beleid.
- Erfgoedbeleid in Ouder-Amstel is lange-termijn beleid. Succesvol erfgoedbeleid verbindt het verleden met de toekomst. Niet alles kan of moet altijd behouden worden. Veranderingen maken dorpen en landschappen leefbaar voor de toekomst. Een goede keuze kan alleen gemaakt worden op basis van een degelijke inventarisatie.
- De zichtbaarheid van ons erfgoed maakt dat we de waarde ervan ook meer beleven. Erfgoedbeleid kan daarom niet zonder effectieve communicatie met alle partijen. Een breed draagvlak is onontbeerlijk.

Doelen van de werkgroep

- Inwoners van de gemeente moeten trots kunnen zijn op (de ruimtelijke kwaliteit van) het dorp, het landschap waarin ze wonen (en werken).
- Het verhaal van Ouder-Amstel (dorpen, landschap, cultuurhistorie) beter vertellen. Bijv. dat Ouderkerk ouder is dan Amsterdam. Maar dat zie of lees je nergens... Erfgoed moet 'gecommuniceerd' worden.
- De bestaande identiteit en het imago van Ouder-Amstel moeten worden versterkt, zodat het interessanter wordt voor toerisme en recreatie.
- Inventarisatie en waardering van cultureel erfgoed (archeologische, bouwhistorische, landschappelijke) met daaraan gekoppeld bescherming tegen verminking en/of sloop.
- Scheppen van een breed draagvlak voor erfgoedbeleid door eigenaren, inwoners en andere belanghebbenden erbij te betrekken (o.a. historische verenigingen, museum).
- Een actieve, stimulerende en faciliterende rol van de gemeente.

Stappen

- Inventarisatie. Het opstellen van een monumentenlijst, die als toetssteen kan dienen voor de ontwikkeling van gemeentelijke plannen (bestemmingsplannen, woningbouwplannen, infrastructurele werken). Samenwerking met externe deskundigen (bijv. WZNH) is nodig, ook al vanwege de juridische aspecten. De erfgoedlijst wordt vastgesteld door de raad.
- Het erfgoed wordt daarbij aan de hand van algemene en zo objectief mogelijke maatstaven onderverdeeld in categorieën. Selectiecriteria onder meer:
 - Rijksmonument / beschermd dorpsgezicht /overig
 - Van algemeen cultuurhistorisch belang /uniek karakter
 - Algemene bouwhistorische waarde /belangwekkende details
 - Jong /oud
 - Verhaal /functie /karakteristieke bouwstijl
 - Ensemblewaarde/intrinsieke waarde
- Opstellen van redengevende omschrijvingen aan de hand van bovenstaande criteria. Uitgangspunt: www.monumentenouderamstel.nl.
- Bescherming van erfgoed

- Het vaststellen van een gemeentelijke monumentenlijst heeft de voorkeur boven bescherming via bestemmingsplannen.
- Het aanpassen van de gemeentelijke erfgoedverordening waar nodig.
- Beeldkwaliteitplannen kunnen nuttig zijn om het cultureel erfgoed en zijn omgeving te beschermen.

Onze cultuurhistorische waarden

Om een aanzet te geven voor de discussie over de vraag 'Welke waarden willen we beschermen en waarom?' hebben we bijlage 1 toegevoegd. Het gaat hier om wat wij als prioriteiten zien.

Wat zijn voor de werkgroep de prioriteiten?

- Algemeen: Treffen van maatregelen treffen bij acuut bedreigd cultureel erfgoed zoals Gezellenhuis, Huize Karma, d' Oude School.
- Duivendrecht: Behoud van de karakteristieke lintbebouwing langs de Rijksstraatweg.
- Ouderkerk: Dorpskern m.n. herinrichting van Het Kampje als 'centrale ontmoetingsplek'.
- Amsteloevers/-scheg: Behoud van karakter als groene brug tussen stad en platteland.
- Rondehoep polder: Behoud van middeleeuws cultuurlandschap.

Bijlage 1. Cultuurhistorische waarden

Het karakter en de eigen sfeer van Ouder-Amstel worden in sterke mate bepaald door vier bijzondere plekken, hieronder genoemd. De 34² rijksmonumenten hebben daar een belangrijk aandeel in. Maar er zijn ook veel andere karakteristieke gebouwen en landschappelijke elementen die de identiteit van die vier plekken versterken.

Amstelscheg

Een grote open ruimte met een agrarisch karakter, waarmee het Groene Hart reikt tot het centrum van Amsterdam. De rivier de Amstel is de ruggengraat van dit gebied. Deze groene long biedt naast agrarische bedrijvigheid ruime recreatiemogelijkheden. De Amstelscheg zorgt voor een aantrekkelijke omgeving om te wonen en te werken: de unieke combinatie van wereldstad en platteland. Langs de Amstel staan fraaie, oude boerderijen. Tot de Amstelscheg rekenen we ook de Hoge Dijk, de veenderijdijk van de Holendrecht en Bullewijkerpolder, en de restanten van de veenderijen waar van 1802 tot 1940 veen tot turf verwerkt werd (boven- en benedenland).

Duivendrecht

Ontstaan tijdens de middeleeuwse veenontginning. Duivendrecht heeft zich ontwikkeld langs de vroegere Duivendrechtsche Laan, de huidige Rijksstraatweg. De lintbebouwing was agrarisch van karakter en werd gedomineerd door boerderijen. De Rijksstraatweg ontwikkelde zich tot de belangrijkste verkeersverbinding tussen Amsterdam en Utrecht. In de eerste helft van de 20e eeuw volgde een geleidelijke ontwikkeling van woonbuurten en -wijken. De lintbebouwing bestond steeds meer uit vooroorlogse forensenwoningen. De verstedelijking werd versterkt door de bouw van de Bijlmermeer. Duivendrecht is qua sfeer tweeslachtig: dorp en stad tegelijk. Stedelijke invloed wordt gecombineerd met een van oorsprong agrarische structuur. Een spannende mix van stad en platteland.

Ouderkerk

Ouderkerk aan de Amstel is gesticht in de 11e eeuw. De kern is een beschermd dorpsgezicht. Tot de 17e eeuw was Ouderkerk verzorgingskern voor het omringende gebied, met veeteelt en visserij als belangrijkste bestaansmiddelen. Daarna vestigden welgestelde stedelingen zich met buitenplaatsen langs de Amstel. De bouw van een nieuwe brug en provinciale weg betekenden een ingrijpende verandering. Het karakter van Ouderkerk wordt nog bepaald door de oorspronkelijke functie als pleisterplaats aan een doorgaande vaarroute en als middeleeuws bestuurlijk en kerkelijk centrum van Amstelland. Bijzonder is het Waterplein met de kerken, de uitspanningen en overige bebouwing die herinneren aan dit verleden. Bijzonder is de directe nabijheid van de Portugees-Joodse Begraafplaats Beth Haim, de R.K. Urbanuskerk en de protestantse Amstelkerk. Het Kampje is in de kern de belangrijkste, centrale ontmoetingsplaats.

Rondehoep

De Ronde Hoep is een polder en stiltegebied gelegen ten zuiden van Ouderkerk aan de Amstel. Polder de Ronde Hoep is een uniek voorbeeld van een historisch veenweidegebied. De polder is een nog vrijwel onbedorven voorbeeld van de wijze waarop de mens zich in de vroege middeleeuwen vestigde in een nog onontgonnen gebied. De Ronde Hoep is een historisch, middeleeuws veenweidegebied. De oorspronkelijk verkaveling is nog in tact. Eén van de mooiste veenpolders van de Randstad. De polder is ideaal voor weidevogels en is kwetsbaar. Populair bij wandelaars en fietsers. Langs de polderdijk staan veel bijzondere boerderijen.

² De Nota Erfgoed op de kaart (2013) noemt 39 rijksmonumenten, o.a. omdat hierin de Amstelkerkpastorie met koepel, poort, hekwerk en wagenshuur als afzonderlijke monumenten zijn geteld. De Rijksdienst Cultureel Erfgoed heeft ze alle een eigen monumentnummer gegeven.